

แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร
บนฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย
The Development Guidelines for the Herbal Health Tourism Learning
Resources Based on the Bio-economy in Rong Chang Sub-district,
Pa Daet District, Chiang Rai Province

ชญาพัศฐ์ สุขกาย¹, ปริพรรณ แก้วเนตร²

อุทุมพร การเก็บ³ และ ณฐมน สังวาลย์⁴

Chadapat Sukkai¹, Paripan Kaewnet²

Uthumphorn Kankeb³, and Nathamon Sangwan⁴

คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Faculty of Tourism and Hotel, Chiang Rai Rajabhat University, Thailand

²Corresponding Author. E-mail: paripan.kae@crju.ac.th

Received July 28, 2024; Revised August 18, 2024; Accepted September 8, 2024

Abstract

This research aimed to 1) analyze the potential of herbal health tourism learning resources, 2) design and develop herbal health tourism learning resources, and 3) recommend the guidelines for developing herbal health tourism learning resources based on the bio-economy in Rong Chang Sub-district, Pa Daet District, Chiang Rai Province. This research is qualitative. The sample was 25 tourism stakeholders who were selected by purposive sampling. The instruments for collecting data were in-depth interviews and focus group discussions. Analysis of data was conducted by content analysis. The research results were found as follows: 1) Rong Chang Sub-district has the potential to be a learning resource, including herbal health tourism with suitable natural tourism attractions, an inheritor of herbal knowledge according to the Mon Ya area in Rong Chang for local treatment, documents of herbal therapy, and herbal knowledge according to the four elements (earth, water, wind, and fire) in the Rong Chang Sub-district. 2) The project plan for the herbal health tourism learning resources covers 25 types of herbs designed by the participation of the community, including the project plan, the entrance plan with a tree tunnel, earth element herbal zone plan,

water element herbal zone plan, wind element herbal zone plan, and fire element herbal zone plan. These plans consider the aesthetics and rarity of the herbs. 3) The research recommended the seven guidelines for the development of herbal health tourism learning resources, including (1) inheriting the identity of community herbs, (2) managing herbal zones, (3) innovators of herbal health tourism, (4) herbal health products and services, (5) creating herbal health tourism activities, (6) management of health tourism attractions, and (7) participation.

Keywords: learning resources; herbal health tourism; bio-economy

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ศักยภาพแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร 2) ออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร และ 3) สร้างแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรบนฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวจำนวน 25 คน ได้มาโดยการกำหนดขนาดแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า 1) ตำบลโรงช้าง มีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ประกอบด้วย สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เหมาะสม ผู้สืบทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรตามเรือนธาตุเมืองโรงช้างที่ใช้ในการรักษาสมุนไพรในการบำบัดโดยมีตำรา 2) การออกแบบพื้นที่แหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร มีสมุนไพร 25 ชนิด โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีแผนผังดังนี้ ภาพรวมโครงการ ทางเข้าโครงการอุโมงค์ต้นไม้สมุนไพรโซนธาตุดิน สมุนไพรโซนธาตุน้ำ สมุนไพรโซนธาตุลม และสมุนไพรโซนธาตุไฟ โดยคำนึงถึงสมุนไพรตามเรือนธาตุ และความหายาก และ 3) แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร ประกอบด้วย 7 แนวทาง ประกอบด้วย 1.การสืบสานอัตลักษณ์สมุนไพรชุมชน 2. บริหารจัดการพื้นที่สมุนไพร 3. นวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 4. ผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการเชิงสุขภาพ 5. สร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 6. การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และ 7. การมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: แหล่งเรียนรู้; การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร; เศรษฐกิจชีวภาพ

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในประเทศไทยเป็นเศรษฐกิจด้านสุขภาพที่มีความแข็งแกร่งและหลากหลายเห็นได้จากตลาดการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพของประเทศไทยติดอันดับหนึ่งในห้าของเอเชียแปซิฟิก และเป็นอันดับสองในตลาดสปา ซึ่งสะท้อนถึงประสบการณ์ด้านสุขภาพที่หลากหลายที่มีอยู่ในประเทศ หลังจากสถานการณ์โควิด-19 ในปี 2563 การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพฟื้นตัวด้วยอัตราการเติบโตที่แข็งแกร่งที่ 36% ต่อปี (2563-2565) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในประเทศไทยมีการบำบัดแบบไทยโบราณและการใช้สมุนไพรในการรักษามักจัดเป็นรูปแบบของสปา และการนวดแผนไทยเป็นที่รู้จักในวงการสปาทั่วโลก การบริการทางการแพทย์ด้านสุขภาพที่ให้บริการตรวจสุขภาพ

เชิงป้องกันอย่างครอบคลุมและการบำบัดเพื่อสุขภาพที่ตอบสนองความต้องการที่หลากหลาย การบริการและการรักษามีความคุ้มค่า จึงทำให้ประเทศไทยจึงเป็นจุดหมายปลายทางสำหรับนักท่องเที่ยวที่กำลังมองหาบริการด้านสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีระดับโลกที่มีคุณภาพและราคาไม่แพง (Global Wellness Institute, 2023) จากสถิติสถาบัน Global Wellness ได้กล่าวว่า จากสถิติรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของโลกประเทศนับว่ามีศักยภาพในด้านความหลากหลายด้านการบริการและทรัพยากรการท่องเที่ยว บุคลากรที่พร้อมให้บริการ รวมไปถึงสมุนไพรไทยที่เป็นวัตถุดิบสำคัญที่ประเทศไทยมีความได้เปรียบจากคู่แข่งในด้านการภูมิปัญญาและองค์ความรู้

จากความได้เปรียบของประเทศไทยที่มีต้นทุนทางภูมิปัญญา องค์ความรู้ แหล่งสมุนไพรไทย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการใช้สมุนไพรจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้คนมีสุขภาพที่ดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จังหวัดเชียงรายที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีศักยภาพที่จะเสริมสร้างท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นได้อย่างมาก การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างทางเลือกใหม่ในการท่องเที่ยวแบบเฉพาะท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเป็นการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นอีกด้วยในการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับชุมชนและระดับประเทศที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยอยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์ฟื้นฟู การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมเพื่อส่งเสริมวิถีชุมชนที่เกื้อกูลกับความหลากหลายทางชีวภาพ พัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีมีสุขของประชาชน เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sarobon, 2013)

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่บริการวิชาการในตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนที่มีความหลากหลายของพืชสมุนไพรจำนวนไม่น้อยกว่า 1,000 ชนิด หรือ เรียกว่า “ม่อนยา” จากการระดมความคิดเห็นในชุมชนพบว่า ชุมชนมีความต้องการในการพัฒนาพืชสมุนไพรในชุมชนท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้เชิงสุขภาพ ซึ่งพบปัญหาดังนี้ 1) ขาดการรวบรวมและจัดหมวดหมู่ข้อมูลสมุนไพรและสรรพคุณรวมถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพ หมอเมือง 2) ชุมชนยังไม่มีกรอบแบบแผนที่ปลูกสมุนไพรที่รวบรวมพืชสมุนไพรที่สำคัญและพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้สมุนไพรได้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาพืชสมุนไพรให้เป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่สามารถสร้างรายได้เสริมให้คนในชุมชนและเกิดความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย
3. เพื่อสร้างแนวทางพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรกลุ่มเป้าหมายสำหรับการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 25 คน ได้แก่

1. หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ 1) ตัวแทนผู้บริหารจากองค์การบริหารส่วนตำบลโรงช้าง จำนวน 5 คน 2) ตัวแทนผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโรงช้าง จำนวน 3 คน 3) กลุ่มตัวแทนด้านการท่องเที่ยวและสถาบันการศึกษา จำนวน 2 คน รวมจำนวน 10 คน

2. ภาคชุมชน ได้แก่ 1) ตัวแทนกลุ่มสมุนไพรมันบ้าน จำนวน 10 คน 2) ตัวแทนเครือข่ายรักษามอนยา จำนวน 5 คน 3) ตัวแทนเครือข่ายหมอเมือง จำนวน 5 คน 4) ประชาชนชุมชนด้านสมุนไพรมันบ้าน จำนวน 5 คน รวมจำนวน 25 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ดำเนินงานวิจัย คือ พื้นที่ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

ทบทวนวรรณกรรม

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว ชมความสวยงามทางธรรมชาติ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้ (Tourism Authority of Thailand, 2021)

1) การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion Tourism) คือ การเดินทางไปเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อศึกษาและพักผ่อน โดยรวมกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรมันและการแพทย์แบบภูมิปัญญาชาวบ้าน และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในการปลูกสมุนไพรมันที่มีการดำเนินการโดยชุมชน

2) การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพ (Health Healing Tourism) หรือการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์และสุขภาพ (Medical Tourism) คือการเดินทางไปที่สถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และการบำบัดรักษาสุขภาพในโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลที่มีบริการมีคุณภาพและมาตรฐานสูง

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นการเดินทางไปเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อศึกษาและพักผ่อน โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) การส่งเสริมสุขภาพ เช่น การเรียนรู้สมุนไพรมัน (Jaima et al., 2021) และการแพทย์แบบภูมิปัญญาชาวบ้าน (Torabi et al., 2018) และ 2) การบำบัดรักษาสุขภาพ เช่น การรักษาพยาบาลและฟื้นฟูสุขภาพในสถานพยาบาล

แหล่งเรียนรู้

Balsiri (2020) ได้ให้ความหมาย แหล่งเรียนรู้ คือที่มาของข้อมูลที่สำคัญและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนหรือผู้ที่สนใจสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยการค้นคว้าความรู้และการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการเติบโตเป็นบุคคลที่มีความรู้ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยแบ่งแหล่งเรียนรู้เป็น 3 ประเภท:

1) แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ป่า ภูเขา

2) แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้าง เช่น โบราณสถาน หอสมุด สถาบันการศึกษา วัด โบสถ์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสวนสมุนไพรมันเพื่อเป็นการอนุรักษ์สมุนไพรมันหรือเพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และศูนย์ศึกษาธรรมชาติ

3) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น นักคิด นักประดิษฐ์ ผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่สืบทอดความรู้และวัฒนธรรมต่างๆ และส่งเสริมการเรียนรู้ในด้านต่างๆ

Chirakitnimit et al. (2023) กล่าวว่า ศูนย์เรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่น ประกอบด้วย 1. พื้นที่สาธิตแปลงสมุนไพรต้นแบบ 2. พื้นที่สาธิตเทคโนโลยีการผลิตแปรรูปสมุนไพร 3. พื้นที่ศูนย์ประสานงานและนิทรรศการพืชสมุนไพรต้นแบบและผลิตภัณฑ์

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

Srirathu (2008) อธิบายถึง การกำหนดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวโดยการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือนพื้นที่ 2) ความปลอดภัยของการท่องเที่ยวในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง รวมถึงการจัดตั้งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง เช่น ถนน แหล่งน้ำ และการจัดการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว 3) ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวและกระบวนการในพื้นที่ รวมถึงโอกาสในการสร้างสำนึกและการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม 4) ความมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่นในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว และความพึงพอใจของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน นอกจากนี้ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของ Klindeepli (1998 cited in Srirathu, 2008) ประกอบด้วย 1) ด้านพื้นที่: การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะ 2) ด้านการจัดการ: ความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงและควบคุมกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ 3) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ: การพิจารณาความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ การสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาทางสิ่งแวดล้อม 4) ด้านการมีส่วนร่วม: การพิจารณาว่าองค์กรและประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมและดูแลแหล่งท่องเที่ยว หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น

Nipo et al. (2021) กล่าวว่า ภูมิทัศน์ที่สวยงามและบรรยากาศที่บริสุทธิ์ คือ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสมุนไพร นอกจากนี้ Widarini and Wijaya (2022) กล่าวว่า การปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านสุขภาพและสมุนไพร

การออกแบบพื้นที่ทางการท่องเที่ยว

Yimsrual (2018) กล่าวว่า การวางแผนพื้นที่และออกแบบสถาปัตยกรรมสามารถช่วยกำหนดเส้นทางในการจัดการพื้นที่และการใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะสวนธรรมชาติ โดยจำแนกพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. พื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา 2. พื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการ และ 3. พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจ BCG

โมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) เป็นแนวทางส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในปี 2564 โดยประกอบด้วยเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio-Economy), เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy), และเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ซึ่งถูกนำมาใช้ในการท่องเที่ยวในรูปแบบ BCG Tourism เพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและมีประโยชน์สูงสุดในทุกด้าน โดยให้ความสำคัญกับการรักษาสีเขียวและสร้างมูลค่าให้กับเศรษฐกิจได้อย่างเท่าเทียม (Ministry of Tourism and Sports, 2022) โดยมีรูปแบบดังนี้

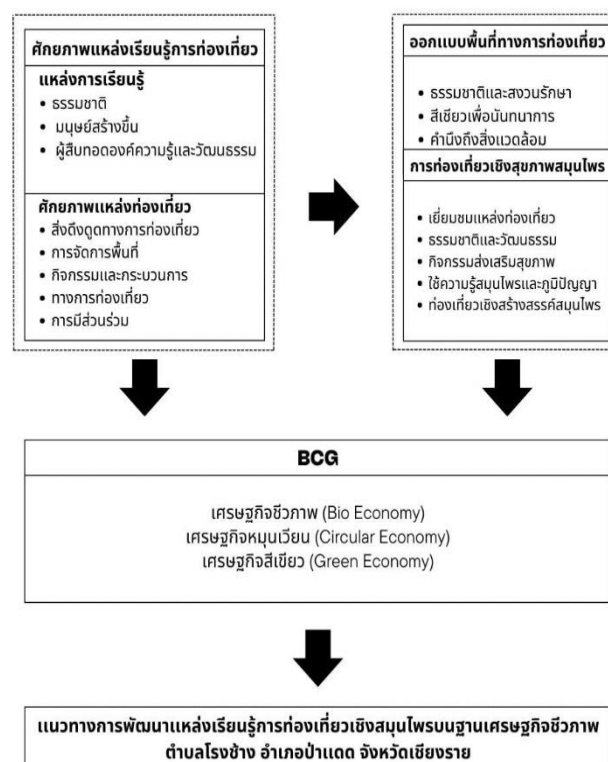
1) เศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) คือ การใช้ความรู้และนวัตกรรมชีววิทยาเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และท่องเที่ยวจากวัสดุชีวมวลและทรัพยากรชีวภาพในชุมชน

2) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) คือ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพโดยควบคุมการใช้ทรัพยากรอย่างจำกัด รวมถึงการจัดการของเสีย และใช้พลังงานหมุนเวียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3) เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) คือ เศรษฐกิจสีเขียวในการท่องเที่ยวคือการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างสมดุลที่คำนึงถึงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการบริหารความสัมพันธ์และลดผลกระทบต่องuestโดยมุ่งเน้นผลประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างครอบคลุมและยั่งยืน

นอกจากนี้ Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation (2019) กล่าวว่า การใช้องค์ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ที่มีมูลค่าเพิ่มสูง โดยตอบสนองความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย ผ่านการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงอาหารไทย การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เชื่อมโยงกับการแพทย์แผนไทย การท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวผ่านระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์

จากการทบทวนวรรณกรรม สรุปได้ว่า แนวทางพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบในการพัฒนาศักยภาพแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น 2) บุคลากรผู้ให้ความรู้สมุนไพรและวัฒนธรรม 3) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ 4) กิจกรรมทางการท่องเที่ยว 5) การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้และการมีส่วนร่วม โดยมีการออกแบบแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ดังนี้ 1) แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม 3) แหล่งเรียนรู้ที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพโดยใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญา 4) แหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สมุนไพร ซึ่งนำไปประยุกต์ใช้สร้างกรอบแนวคิดในภาพที่ 1 (Figure 1) (Authors, 2024)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

Figure 1 Conceptual Framework of the Research

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

1. ชี้แจงโครงการวิจัยกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง

2. รวบรวมและศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจาก เอกสาร ตำรา บทความ หนังสือ ทบทวนวรรณกรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง

3. นำข้อมูลทุติยภูมิมาวิเคราะห์ พัฒนาแบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview)

4. คณะผู้วิจัยลงพื้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) กลุ่มประชากรจำนวน 25 คน และยืนยันข้อมูลที่ได้รับ คืนข้อมูล

5. คณะผู้วิจัยสรุปและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย มีขั้นตอนดังนี้

1. คณะผู้วิจัยจัดเวทีระดมความคิดเห็นเพื่อการออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ตำบลโรงช้างกับผู้เชี่ยวชาญโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

2. คณะผู้วิจัยสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลแบบเชิงคุณภาพ (Content Analysis)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3. เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย ขั้นตอนดังนี้

1. คณะผู้วิจัยจัดเวทีระดมความคิดเห็นโดยการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ตำบลโรงช้างกับผู้เชี่ยวชาญโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

2. คณะผู้วิจัยสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลแบบเชิงคุณภาพ (Content Analysis)

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างจากบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกลุ่มตัวอย่างการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 25 คน ประกอบด้วย ภาครัฐ ได้แก่ 1) ตัวแทนผู้บริหารจากองค์การบริหาร ส่วนตำบลโรงช้าง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโรงช้าง จำนวน 5 คน ภาคชุมชน ได้แก่ 1) ตัวแทนกลุ่มสมุนไพรพื้นบ้าน จำนวน 5 คน 2) ตัวแทนเครือข่ายรักษาม่อนยา จำนวน 5 คน 3) ตัวแทนเครือข่ายหมอเมือง จำนวน 5 คน 4) ปราชญ์ชุมชนด้านการใช้สมุนไพรและการปลูกสมุนไพรจำนวน 5 คน รวมจำนวน 20 คน

2. ผู้ให้ข้อมูลในการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่แหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ตำบลโรงช้าง จำนวน 12 คน ประกอบด้วย ภาครัฐ ได้แก่ 1) ตัวแทน

ผู้บริหารจากองค์การบริหารส่วนตำบลโรงช้าง จำนวน 2 คน และ ตัวแทนด้านการท่องเที่ยวและสถาบันการศึกษา จำนวน 2 คน รวมจำนวน 4 คน ภาคชุมชน ได้แก่ 1) ตัวแทนกลุ่มสมุนไพรพื้นบ้านและกลุ่มสมุนไพรหมอเมืองโรงช้าง จำนวน 6 คน 2) ประชาชนชุมชนด้านการใช้สมุนไพรและการปลูกสมุนไพรจำนวน 2 คน รวมจำนวน 8 คน

3. ผู้ให้ข้อมูลในการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วมในการสร้างแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้างจำนวน 12 คน ภาครัฐ ได้แก่ 1) ตัวแทนผู้บริหารจากองค์การบริหารส่วนตำบลโรงช้าง จำนวน 2 คน 2) ตัวแทนผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโรงช้าง จำนวน 2 คน 3) กลุ่มตัวแทนด้านการท่องเที่ยวและสถาบันการศึกษา จำนวน 2 คน รวมจำนวน 6 คน .ภาคชุมชน ได้แก่ 1). ตัวแทนกลุ่มสมุนไพรพื้นบ้าน จำนวน 2 คน 2) ตัวแทนเครือข่ายรักษ่ม่อนยา จำนวน 1 คน 3) ตัวแทนเครือข่ายหมอเมือง จำนวน 1 คน 4) ประชาชนชุมชนด้านการใช้สมุนไพรและการปลูกสมุนไพร จำนวน 2 คน รวมจำนวน 6 คน

3) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการศึกษาที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่

1. ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ที่โครงสร้างโดยมีข้อคำถามในประเด็นศักยภาพแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ฐานเศรษฐกิจชีวภาพ และการจัดการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร

2. ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อยในการการระดมความคิดเห็น มีประเด็นคำถามการประชุมเรื่องแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

(1) การลงพื้นที่ในการวิจัย เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยปฏิบัติตามจริยธรรมในการวิจัย

(2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย ที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อเห็นแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง

(3) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร

(4) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้มีการจัดกลุ่มเนื้อหาหลักที่มีความหมายสอดคล้องและใกล้เคียงกัน และนำข้อมูลที่ซ้ำซ้อนออกจากเนื้อหาสาระสำคัญ โดยใช้วิธีการตรวจสอบผลวิจัยสามเส้า (Triangulation) มาตรวจสอบความถูกต้องข้อมูลภายในและนำข้อมูลที่ได้ตรวจสอบ

ร่วมกับข้อมูลภายนอก และสรุปเป็นแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ตำบลโรงช้าง อำเภอบ้านลาด จังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร จากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง อำเภอบ้านลาด จังหวัดเชียงราย

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย พบว่า ศักยภาพแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร บนฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง อำเภอบ้านลาด จังหวัดเชียงราย สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. ศักยภาพสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น

ศักยภาพตามบริบททางธรรมชาติของพื้นที่ พบว่า ชุมชนตำบลโรงช้าง ตั้งอยู่ในพื้นที่ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ด้วยป่าไม้ต้นน้ำลำธารขนาดเล็ก ภูเขาสูงเล็ก ๆ ที่ชาวบ้านเรียก “ม่อน” ซึ่งเป็นแหล่งพื้นที่ที่มีป่าสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ชุมชนเรียกว่า “ม่อนยาป่าแดง” ที่เป็นแหล่งพืชสมุนไพรที่หลากหลาย ชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากม่อนยาแห่งนี้แหล่งอาหาร แหล่งไม้ใช้สอย แหล่งยาสมุนไพรที่ใช้ดูแลรักษา ส่งเสริมสุขภาพของคนในชุมชนมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ลักษณะทางกายภาพในอดีตชุมชนตำบลโรงช้างมีการขุดคลองน้ำล้อมรอบพื้นที่ชุมชนและได้ก่อสร้างพระธาตุไว้บนยอดดอยเข้าหรือม่อนทั้งสี่ทิศ เพื่อใช้สังเกตทิศทางและปลูกพืชอาหาร พืชสมุนไพรประจำทั้งธาตุเรือนทั้ง 4 ทิศ เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในการบริโภคและรักษาโรคภัยไข้เจ็บตามสมุนไพรประจำ “ธาตุเจ้าเรือน” ซึ่งเป็นธาตุหลักประจำตัวร่างกายมนุษย์ ประกอบไปด้วยธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ (1) สมุนไพรประจำ “ธาตุดิน” จะอยู่ด้านทิศใต้ บริเวณพระธาตุศรีดอนแก้วหรือม่อนดอนแก้ว เป็นดอยที่มีเนินเขาเชื่อมกันสามชุมชน เรียกว่า “ม่อนสามขา” ม่อนนี้มีสมุนไพรมากกว่าหกร้อยชนิด มีสมุนไพรประจำธาตุดิน เช่น มะขามป้อม ผักกูด (2) สมุนไพรประจำ “ธาตุน้ำ” จะอยู่ทิศเหนือ สร้างเป็นพระธาตุประจำธาตุน้ำเรียก ชื่อ ธาตุน้ำดอกบัวทองสิบสองราศี มีสมุนไพรประจำธาตุน้ำขึ้นอยู่มากมาย สมุนไพรประจำธาตุน้ำ เช่น กระโดน บัวบก (3) สมุนไพรประจำ “ธาตุลม” จะอยู่ด้านทิศตะวันออก มีการก่อสร้างพระธาตุประจำธาตุลม เรียกชื่อ ธาตุม่อนบุคำ มีสมุนไพรประจำธาตุลม เช่น ข่า ตะไคร้ (4) สมุนไพรประจำ “ธาตุไฟ” จะอยู่ด้านทิศตะวันตก มีสมุนไพรประจำธาตุไฟ เช่น หม่อน เตยหอม

2. ศักยภาพบุคลากรผู้ให้ความรู้และวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนตำบลโรงช้างนั้นมีบุคลากรผู้ให้ความรู้และภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่น อีกทั้งในชุมชนมี “หมอมือเมือง” ที่ทำการรักษาโรคภัยไข้เจ็บที่สืบทอดมาจากปู่ย่าตายาย เป็นการรักษาตามประเพณีที่สืบทอดกันมาโดยหมอมือเมือง นอกจากนี้ชุมชนตำบลโรงช้างมีตำราหรือภาษาล้านนาเรียก “ป๊อบ” ที่เขียนบอกสูตรยาสมุนไพรมาผลิตเป็นยารักษา ส่งเสริมสุขภาพให้คนในชุมชนที่นำมารักษา นำสมุนไพรในป่าม่อนยามาผลิตเป็นยารักษาโรคให้กับชาวตำบลโรงช้างอย่างมากมาย ทำให้ชาวตำบลโรงช้างรู้จักการพึ่งตนเองในด้านดูแลสุขภาพและการรักษาโรคด้วยธรรมชาติ

3. ศักยภาพการจัดการพื้นที่ พบว่า ชุมชนตำบลโรงช้างมีความปลอดภัยในการเข้าถึงพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง รวมถึงมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และมีการจัดการขยะในพื้นที่แต่ยังขาดการจัดภูมิทัศน์พื้นที่สมุนไพรเพื่อการท่องเที่ยว

4. ศักยภาพกิจกรรมทางการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนตำบลโรงช้างมียังไม่มิจิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ชัดเจนแต่สามารถเชื่อมโยงพื้นที่สมุนไพรได้ เช่น การเยี่ยมชมแหล่งปลูกสมุนไพร ทดลองการปลูก

สมุนไพร เรียนรู้การใช้สมุนไพรเพื่อบำรุงและรักษา การทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่น เช่น ลูกประคบ ยาต้มสมุนไพร แก้วดเหมื่อย แก้วบารุงเลือด แก้วภูมิแพ้ เป็นต้น

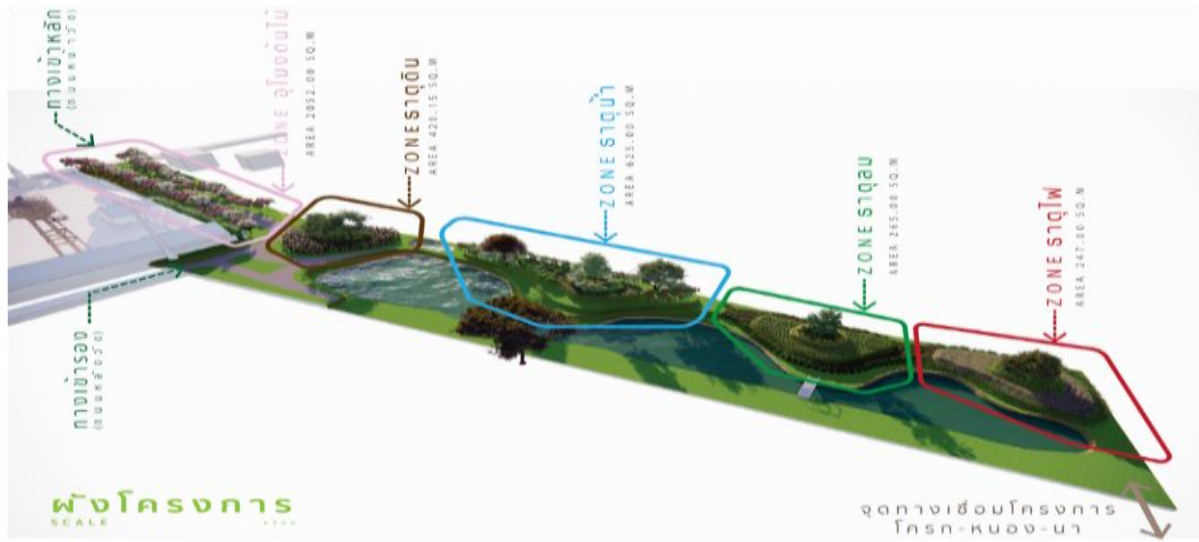
5. ศักยภาพด้านการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้และการมีส่วนร่วม ตำบลโรงช้าง อำเภอ ป่าแดด จังหวัด เชียงราย พบว่า ปัจจุบันมีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย โดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ คือ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงราย มีส่วนร่วมส่งเสริมให้ชุมชนตำบลโรงช้างเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชสมุนไพร ที่มีคุณภาพ เทศบาลตำบลโรงช้างมีส่วนร่วมส่งเสริมให้คนในชุมชนนำสมุนไพร ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและผลักดันสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้เชิงสุขภาพ นอกจากนี้ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่บริเวณหลังวัดสันกองพัฒนาราม อำเภอ ป่าแดด จังหวัดเชียงราย ให้เป็นพื้นที่เพาะปลูกสมุนไพรประจำธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 ให้เป็นแหล่งเรียนรู้สมุนไพรประจำ ชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนในพื้นที่ตำบลโรงช้างมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมใช้ ร่วมรับผลประโยชน์ ตั้งแต่ขั้นตอนวางแผน มีจิตอาสาหากกล้าไม้สมุนไพรมาปลูกในแบบแผน ทั้งนี้ปัจจุบัน ชุมชนมีคณะกรรมการโครงการโคกหนองนาที่ดำเนินการเรื่องนี้ โดยเน้นเฉพาะกลุ่มชุมชนบ้านสันกอง ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด มีทั้งหมด 7 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน ช่วยกันหาต้นกล้าสมุนไพรและจิตอาสาปลูกป่าที่ดูแลบำรุงรักษา คนดูแลแหล่งปลูกสมุนไพรในพื้นที่ เพื่อปลูกใช้และกินในครัวเรือนเท่านั้น ทั้งนี้มีกฎในชุมชนป่าแดดคือไม่อนุญาตให้ เก็บไปจำหน่าย

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย พบว่า

จากแนวคิดทฤษฎีการออกแบบแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรจากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ โดยใช้องค์ประกอบดังนี้ 1) แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยคำนึงถึง สิ่งแวดล้อม 3) แหล่งเรียนรู้ที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพโดยใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญา 4) แหล่ง เรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สมุนไพร ผลการประชุมระดมความคิดเห็นในการออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จากตัวแทนผู้บริหารจากองค์การบริหารส่วนตำบลโรงช้าง ตัวแทนด้านการท่องเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญจาก สถาบันการศึกษา ตัวแทนกลุ่มสมุนไพรพื้นบ้านและกลุ่มสมุนไพรหมอมือเมืองโรงช้าง ปราชญ์ชุมชนด้านการใช้สมุนไพร และการปลูกสมุนไพร พบว่า ชุมชนมีต้นทุนทางภูมิปัญญา พืชสมุนไพรชุมชน และมีศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยว เรียนรู้เชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพรชุมชนท้องถิ่น โดยกลุ่มเป้าหมายมีความคิดเห็นว่า การนำความโดดเด่นของภูมิ ปัญญาการรักษา ส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรประจำธาตุเจ้าเรือน ทั้ง 4 “ ดิน น้ำ ลม ไฟ ” นำมาพัฒนาให้เป็นแหล่ง เรียนรู้สมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน ต่อยอดสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สร้างสรรค์อาหารเครื่องดื่ม สุขภาพแบบพื้นบ้านตามธาตุเจ้าเรือนทั้งสี่ ซึ่งสามารถสร้างรายได้ สร้างอาชีพ เกิดการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรรักษา สุขภาพของชุมชน รวมถึงการเห็นถึงคุณค่าของการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม สร้างจิตสำนึกการท่องเที่ยว สี่เขียวให้กับนักท่องเที่ยว ดังนั้น จากการประชุมกลุ่มจึงได้กำหนดการออกแบบแหล่งเรียนรู้สมุนไพรประจำธาตุ เจ้าเรือนทั้ง 4 คือ สมุนไพรธาตุดิน สมุนไพรธาตุน้ำ สมุนไพรธาตุลม สมุนไพรธาตุไฟ

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถสรุปรูปแบบการออกแบบแหล่งเรียนรู้ (1) การออกแบบที่เป็นธรรมชาติและคงไว้ ซึ่งการรักษาสมุนไพร ภูมิปัญญา ส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรประจำธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 ได้แก่ “ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ” นำมาพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้สมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน (2) การออกแบบพื้นที่นันทนาการที่เอื้อ ต่อการเรียนรู้สมุนไพร-สุขภาพ พื้นที่อุโมงค์ต้นไม้สมุนไพร เส้นทางศึกษา ความรู้สมุนไพรและภูมิปัญญา เยี่ยมชม

แหล่งท่องเที่ยว (3) การออกแบบที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมของแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพื้นที่ชุมชน ที่สามารถเยี่ยมชมสมุนไพร ท่องเที่ยวสร้างสรรค์สมุนไพร ตามผังออกแบบ ดังนี้

ภาพที่ 2 ผังโครงการออกแบบแหล่งเรียนรู้สมุนไพร ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

Figure 2 Project plan of the Herbal Health Tourism Learning Resource, Rong Chang Subdistrict, Pa Daet District, Chiang Rai Province

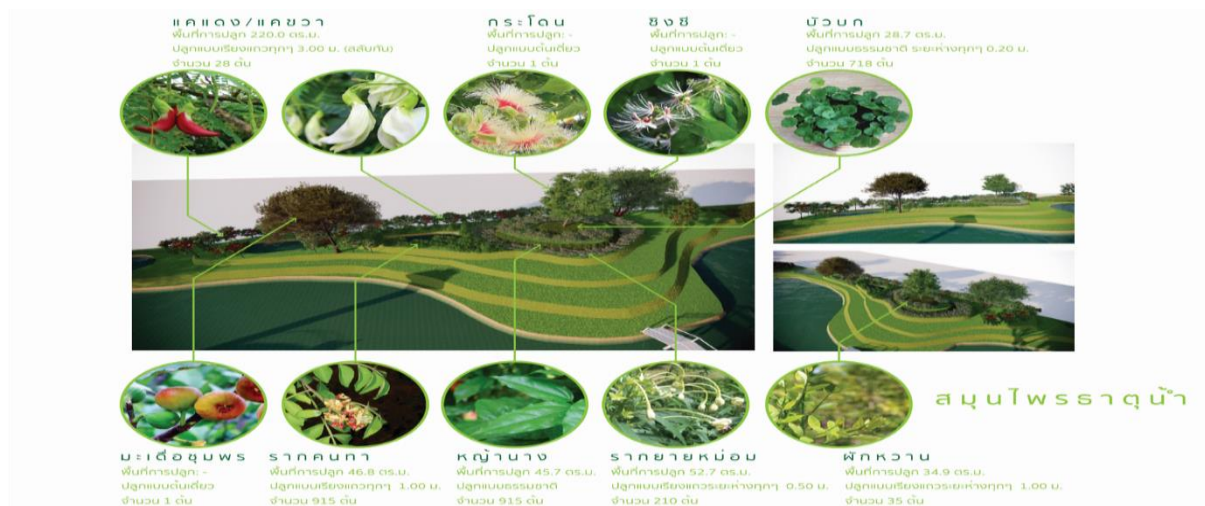
ภาพที่ 3 ผังโครงการทางเข้าโซนอุโมงค์ต้นไม้แหล่งเรียนรู้สมุนไพร ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

Figure 3 The entrance plan with a tree tunnel of the Herbal Health Tourism Learning Resource, Rong Chang Subdistrict, Pa Daet District, Chiang Rai Province

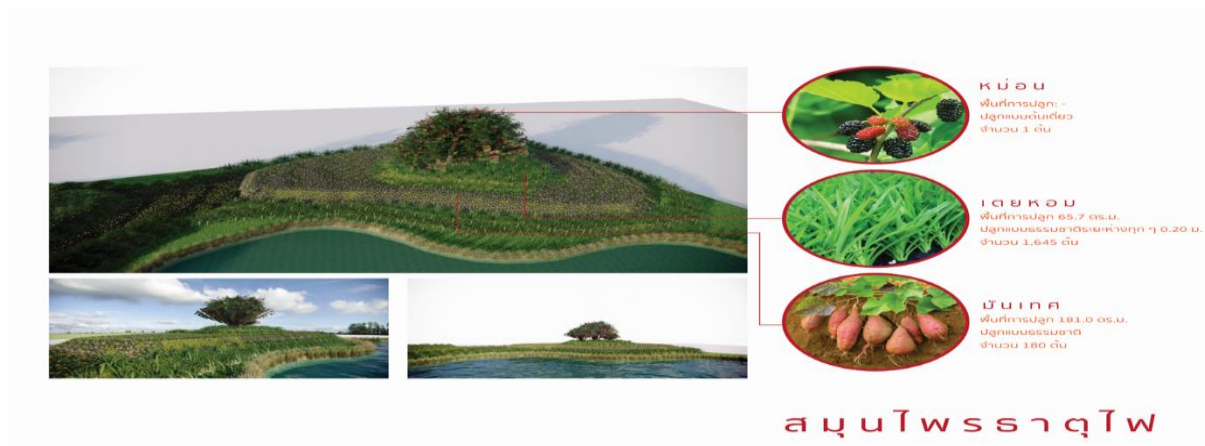
ภาพที่ 4 ฟังโซนสมุนไพรธาตุดิน

Figure 4 The earth element herbal zone plan

ภาพที่ 5 ฟังโซนสมุนไพรธาตุน้ำ

Figure 5 The water element herbal zone plan

ภาพที่ 6 ฟังโซนสมุนไพรธาตุไฟ

Figure 6 The fire element herbal zone plan

ภาพที่ 7 พังโซนสมุนไพรธาตุลม

Figure 7 The wind element herbal zone plan

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การสร้างแนวทางแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร จากฐานเศรษฐกิจชีวภาพ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

จากผลการประชุมระดมความคิดเห็นจากตัวแทนผู้บริหารจากองค์การบริหารส่วนตำบลโรงช้าง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโรงช้าง กลุ่มตัวแทนด้านการท่องเที่ยวและสถาบันการศึกษา ตัวแทนกลุ่มสมุนไพรพื้นบ้าน ตัวแทนเครือข่ายรักษามอนยา ตัวแทนเครือข่ายหมอเมือง ปราชญ์ชุมชนด้านการใช้สมุนไพรและการปลูกสมุนไพร พบว่า กลุ่มเป้าหมายได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่ปลูก แปรรูปสมุนไพรร่วมกัน ตั้งแต่กิจกรรมต้นน้ำเกี่ยวกับการปลูกสมุนไพร กิจกรรมกลางน้ำเกี่ยวกับการแปรรูปสมุนไพร และกิจกรรมปลายน้ำเกี่ยวกับการตลาด ประชาสัมพันธ์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างยั่งยืน ทั้งรูปแบบของงานวิจัยรวมถึงการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว ซึ่งสามารถสรุปแนวทางให้เป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร 7 แนวทาง ดังนี้

3.1 แนวทางการสืบสานอัตลักษณ์สมุนไพรชุมชน

การสืบสานอัตลักษณ์สมุนไพรชุมชนให้คนภายในชุมชนและให้นักท่องเที่ยวสามารถกำหนดแนวทางการสืบสานอัตลักษณ์สมุนไพรชุมชน ดังนี้ 1) กิจกรรมการถอดองค์ความรู้ตำราหรือภาษาล้านนาเรียก “ป๊อ” ที่เขียนบอกสูตรยาสมุนไพรมาผลิตเป็นยารักษา ส่งเสริมสุขภาพให้คนในชุมชนนำมารักษาตนเอง 2) จัดอบรมการถ่ายทอดวิธีการดูแล รักษา ส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรจากปราชญ์ชุมชนสู่คนรุ่นใหม่ 3) จัดทำทำเนียบ ยกย่องหมอเมืองผู้รักษา ส่งเสริมสุขภาพด้วยภูมิปัญญาสมุนไพร 4) ร่วมจัดทำกิจกรรมการอนุรักษ์ สืบสานการดูแล รักษา ส่งเสริมสุขภาพจากสมุนไพรภายในชุมชนเป็นประจำทุกปี และ 5) จัดทำฐานข้อมูลสมุนไพร ภูมิปัญญา ปราชญ์ชุมชน หมอเมือง พร้อมจัดทำเป็นหลักสูตรสมุนไพรภูมิปัญญาชุมชน และเผยแพร่ไปยังโรงเรียน กลุ่ม ชมรมต่างๆ ในชุมชน

3.2 แนวทางบริหารจัดการพื้นที่สมุนไพร

พื้นที่เพาะปลูกสมุนไพรสามารถกำหนดแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ ดังนี้ 1) การรวบรวมข้อมูลสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 “ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ” 2) การจัดทำปฏิทินการปลูก การดูแล การเก็บเกี่ยวสมุนไพร 3) กำหนดเป้าหมายการเพาะปลูกสมุนไพรตามมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืชสมุนไพร Good Agricultural Practices For Herbs และ 4) เพิ่มศักยภาพผู้ปลูกสมุนไพรด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม

3.3 แนวทางการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร

การพัฒนานวัตกรรมท่องเที่ยว เป็นผู้เล่าเรื่องราวสมุนไพร จัดกิจกรรมเชิงสมุนไพรที่สร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว ดังนี้ 1) การพัฒนาทักษะการเป็นนักเล่าเรื่องราวชุมชน สมุนไพรชุมชน และการดูแลส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร 2) การพัฒนาทักษะวิธีการสาธิต วิธีการลงมือการทำสมุนไพร และ 3) การพัฒนาทักษะการทำสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

3.4 แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน สามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการเชิงสุขภาพ ดังนี้ 1) การพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าจากสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน เช่น น้ำสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน 2) การพัฒนาบริการบริการสุขภาพตามธาตุเจ้าเรือน เช่น อบ-แช่ตัวด้วยสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน และ 3) การพัฒนาส่งเสริมการตลาดหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการเชิงสุขภาพในพื้นที่แก่งมาเยือน

3.5 แนวทางการสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวสุขภาพบนฐานสมุนไพร

การใช้ภูมิปัญญาการดูแลส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน สามารถพัฒนาเป็นแนวทางการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ดังนี้ 1) กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ประเภทสมุนไพร วิธีการเพาะปลูก การดูแล การใช้ประโยชน์ส่วนต่าง ๆ สมุนไพรที่ส่งเสริมตามธาตุเจ้าเรือน 2) กิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมดูแลส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน และสมุนไพรท้องถิ่นภายในชุมชน เช่น กิจกรรมอาหารเครื่องดื่มสุขภาพตามธาตุเจ้าเรือน กิจกรรมอบสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน และ 3) กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเพื่อการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญา ความรู้สมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือนให้แก่นักท่องเที่ยว

3.6 แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

การใช้ภูมิปัญญาการดูแลส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน สามารถพัฒนาเป็นแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ดังนี้ 1) การจัดสรรพื้นที่ให้ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา มีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมรับผิดชอบส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่อการสืบสานอัตลักษณ์สมุนไพรชุมชนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้เชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร 2) การวางแผนพื้นที่การเพาะปลูก การดูแล การหมุนเวียนพืชสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือนให้สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ 3) จัดทำป้ายสื่อความหมายในพื้นที่แหล่งเรียนรู้สมุนไพรทั้ง 4 โซน 4) การจัดภูมิทัศน์พื้นที่ให้เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ท่องเที่ยวสุขภาพจากสมุนไพรชุมชน และ 5) การกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์สมุนไพร การปกป้อง อนุรักษ์ รักษาและการสร้างรายได้ให้คนในชุมชน

3.7 แนวทางการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สามารถพัฒนาเป็นแนวทางการมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาขับเคลื่อนแหล่งเรียนรู้ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้วยสมุนไพร ชุมชนตำบลโรงช้าง 2) การร่วมมือกับหน่วยงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด สำนักงานเกษตรอำเภอ เทศบาลตำบลโรงช้าง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ในการเพาะปลูก การแปรรูป การพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการ การตลาด ประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาตำบลโรงช้างมีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติเหมาะสมเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ตำบลโรงช้าง มีป่าสมุนไพรพื้นบ้านที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ มีแหล่งยาสมุนไพรใช้ดูแลรักษา ส่งเสริมสุขภาพคนในชุมชน สอดคล้องกับ Nipo et al. (2021) ได้ศึกษาเรื่อง การสำรวจศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงสมุนไพรในซาบาห์: กรณีศึกษา ศูนย์นันทนาการ DAI-C คือ ดู พบว่า ศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงสมุนไพรเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากภูมิทัศน์ที่สวยงาม บรรยากาศบริสุทธิ์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร เน้นคุณค่าทางยาและสมุนไพรท้องถิ่น กลุ่มตลาดหลักคือนักท่องเที่ยวที่กำลังมองหาการผ่อนคลายและหลีกเลี่ยงจากเมืองใหญ่ อีกทั้งยังมีศักยภาพบุคลากรปราชญ์ด้านสมุนไพรที่ยังคงมีชีวิตอยู่เป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรหมอเมืองโรงช้าง สมุนไพรในการบำบัดโดยมีตำราหรือ บ๊ีบ (ภาษาล้านนาท้องถิ่น) ที่หมายถึงตำราด้านสมุนไพร อีกทั้งในชุมชนตำบลโรงช้างมีเรื่ององค์ความรู้สมุนไพรตามเรือนธาตุตามชื่อ “ม่อนยา” (ภูเขาเล็ก) ของตำบลโรงช้าง ภูมิปัญญาการดูแลรักษาโดยก่อสร้างพระธาตุไว้บนยอดดอย มีสมุนไพรประจำธาตุเรือนทั้ง 4 ทิศ เรียกว่า “ธาตุเจ้าเรือน” ซึ่งเป็นธาตุหลักประจำตัวร่างกายมนุษย์

สำหรับผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า จากศักยภาพชุมชนตำบลโรงช้างได้ร่วมกันรักษาพื้นที่ป่าธรรมชาติ มีสมุนไพรเกิดขึ้นเอง และวางแผนพื้นที่และออกแบบแผนผังแหล่งเรียนรู้สมุนไพรร่วมกันพื้นที่ 4 ไร่ ดังนี้ 1) แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมคงไว้ การรักษาสมุนไพร ภูมิปัญญา ส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรประจำธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 ได้แก่ “ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ” ประกอบด้วย 1. ผังโครงการ 2. ผังทางเข้าโครงการ อุโมงค์ต้นไม้ 3. ผังสมุนไพรโซนธาตุดิน 4. ผังสมุนไพรโซนธาตุน้ำ 5. ผังสมุนไพรโซนธาตุลม 6. ผังสมุนไพรโซนธาตุไฟ รวมจำนวนสมุนไพร 25 ชนิด โดยคำนึงความสวยงามของพืชพันธุ์สมุนไพรตามเรือนธาตุ และความหายากของสมุนไพร เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลักดันให้เป็นแหล่งเรียนรู้ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตามธาตุเจ้าเรือน 2) แหล่งเรียนรู้มนุษย์สร้างขึ้นโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมของแหล่งเรียนรู้สอดคล้องกับพื้นที่สามารถเยี่ยมชมสมุนไพรและท่องเที่ยวสร้างสรรค์สมุนไพร 3) แหล่งเรียนรู้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพโดยใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญา การเรียนรู้สมุนไพร-สุขภาพ พื้นที่อุโมงค์ต้นไม้สมุนไพร เส้นทางศึกษาความรู้สมุนไพรและภูมิปัญญา เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว 4) แหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สมุนไพร มีการจัดสรรพื้นที่ให้ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษามีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมรับผิดชอบส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่อการสืบสานอัตลักษณ์สมุนไพรชุมชนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้เชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร สอดคล้อง Chirakitnimit et al. (2023) ได้ศึกษาเรื่อง สัมมาชีพ: องค์ความรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและการจัดการเชิงเครือข่าย เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ดอยลังกา อธิบายว่า แนวทางการสร้างศูนย์เรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นประกอบด้วย 1.พื้นที่สาธิตแปลงสมุนไพรต้นแบบ 2. พื้นที่สาธิตเทคโนโลยีการผลิตแปรรูปสมุนไพร 3. พื้นที่ศูนย์ประสานงานและนิทรรศการพืชสมุนไพรต้นแบบและผลิตภัณฑ์ การกระจายผลิตภัณฑ์ไปจ่ายทั้งทางตรงและทางออนไลน์ ตำบลโรงช้าง จำเป็นต้องมีการวางแผนพื้นที่การเพาะปลูก การดูแล การหมุนเวียนพืชสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือนให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ จัดทำป้ายสื่อความหมายในพื้นที่แหล่งเรียนรู้สมุนไพรทั้ง 4 โซน และการจัดภูมิทัศน์พื้นที่ให้เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ท่องเที่ยวสุขภาพจากสมุนไพรชุมชน สอดคล้องกับ Widarini and Wijaya (2022) ได้ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและสมุนไพรบนภูมิปัญญาท้องถิ่นในทางเลือกการท่องเที่ยวปกติใหม่ พบว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรควรให้ความสำคัญกับกลยุทธ์ความสำเร็จ

โดยเน้นศักยภาพการท่องเที่ยวด้านสุขภาพและการท่องเที่ยวสมุนไพรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น และต้องใช้แนวทางในการปรับปรุงทัศนเพื่อเป็นทางเลือกของแนวโน้มในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรตำบลโรงช้าง ควรมีองค์ประกอบดังนี้ 1. การสืบสานอัตลักษณ์สมุนไพรชุมชน 2. บริหารจัดการพื้นที่สมุนไพร 3. นวัตกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร 4. ผลิตภัณฑ์สินค้าและการบริการเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร 5. สร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร ซึ่งสอดคล้องกับ Jaima et al. (2021) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย สำหรับนักท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรไทย (MCLT) อธิบายว่า แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีสมุนไพรแนวใหม่ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ประกอบด้วย เส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ผลิตภัณฑ์สมุนไพร ช่องทางการสื่อสาร ช่องทางประชาสัมพันธ์ การสร้างการรับรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ช่องทางการตลาด ทั้งนี้ องค์ประกอบในข้อที่ 6. การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และ 7. การมีส่วนร่วม นอกจากนี้ควรสนับสนุนให้เกิดการเดินทางไปเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติและวัฒนธรรม สอดคล้องกับ Torabi et al. (2018) ได้ศึกษาเรื่อง มรดกทางอาหารและส่งเสริมการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มโดยใช้ชาสมุนไพรในเมืองอิสฟาฮาน ประเทศอิหร่าน พบว่า กลยุทธ์ในการบูรณาการการท่องเที่ยวพืชสมุนไพร เช่น กิจกรรมกลางแจ้งและการเวิร์กช็อปของนักท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร/ ฟาร์ม หรือถิ่นที่อยู่ธรรมชาติของพืช การฝึกอบรมมัคคุเทศก์ที่มีความรู้เกี่ยวกับพฤกษศาสตร์และพืชสมุนไพร บูรณาการการแพทย์แผนโบราณและเน้นคุณสมบัติการรักษาของพืชสมุนไพร

สรุปผล

ชุมชนตำบลโรงช้างมีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ประกอบด้วย สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เหมาะสม ปราชญ์ผู้สืบทอดองค์ความรู้สมุนไพรหมอเมืองโรงช้างที่ใช้ในการรักษา การบำบัดโดยมีตำรา มีองค์ความรู้สมุนไพรตามเรือนธาตุ ชื่อ “ม่อนยา” มีการปลูกสมุนไพรตามธาตุเจ้าเรือน 4 ธาตุได้แก่ “ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ” มีศักยภาพในการจัดบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน หากแต่ยังขาดศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวและการจัดการพื้นที่ จึงได้นำความต้องการของชุมชนและศักยภาพที่ต้องการพัฒนานำมาออกแบบแผนผังพื้นที่แหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้ 1. ผังภาพรวมโครงการ 2. ผังทางเข้าโครงการอุโมงค์ต้นไม้ 3. ผังสมุนไพรโซนธาตุดิน 4. ผังสมุนไพรโซนธาตุน้ำ 5. ผังสมุนไพรโซนธาตุลม 6. ผังสมุนไพรโซนธาตุไฟ โดยคำนึงความสวยงามของพืชพันธุ์สมุนไพรตามเรือนธาตุ และความหายากของสมุนไพร เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นการเป็นแหล่งเรียนรู้ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรของตำบลโรงช้างควรมีแนวทางการพัฒนาประกอบด้วย 7 แนวทาง ดังนี้ 1. การสืบสานอัตลักษณ์สมุนไพรชุมชน 2. บริหารจัดการพื้นที่สมุนไพร 3. นวัตกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร 4. ผลิตภัณฑ์สินค้าและการบริการเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร 5. สร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวสุขภาพบนฐานสมุนไพร 6. การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และ 7. การมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หน่วยงานภาครัฐ เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูสมุนไพรมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่แหล่งเรียนรู้ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการด้านสมุนไพรให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมถึงจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพรให้ชุมชน

1.2 ภาคชุมชน เกิดแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพร ควรพัฒนาให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรโดยการมีส่วนร่วม รวมไปถึงการพัฒนาองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพ มีอัตลักษณ์ภูมิปัญญาที่สามารถเล่าเรื่องราวความเป็นมาการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1.3 หน่วยงานภาครัฐ ภาคชุมชนควรนำแนวทางการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสมุนไพรบนฐานเศรษฐกิจชีวภาพตำบลโรงช้างโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวและการเกษตร ทั้ง 7 แนวทาง นำไปใช้ในการพัฒนา ปฏิบัติให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรอย่างเป็นรูปธรรม โดยหน่วยงานภาครัฐ อาทิ เกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงราย สนับสนุนบุคลากร งบประมาณการพัฒนา สถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย สนับสนุนองค์ความรู้ทางการท่องเที่ยวและบริการ ทางการพัฒนาแปรรูปสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ส่งเสริมสุขภาพ การบริหารจัดการพื้นที่สมุนไพร และภาคชุมชน สนับสนุนพื้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเรื่องนวัตกรรมผลิตภัณฑ์และการบริการสมุนไพรหมอมือโรงช้างบนฐานเศรษฐกิจชีวภาพ
2. ควรศึกษาปัจจัยที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาแหล่งเรียนรู้สมุนไพรเพื่อเกิดประสบการณ์ใหม่
3. ควรศึกษาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสมุนไพรเชื่อมโยงภายในจังหวัดเชียงราย

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยว ได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบนฐานเศรษฐกิจชีวภาพตำบลโรงช้างโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวและการเกษตร มีสร้างแนวทางในการพัฒนา ประกอบด้วย 7 แนวทาง ดังนี้ 1. การสืบสานอัตลักษณ์สมุนไพรชุมชน 2. บริหารจัดการพื้นที่สมุนไพร 3. นวัตกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร 4. ผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการเชิงสุขภาพบนฐานสมุนไพร 5. สร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวสุขภาพบนฐานสมุนไพร 6. การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และ 7. การมีส่วนร่วม

ภาพที่ 8 แนวทางการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสมุนไพรบนฐานเศรษฐกิจชีวภาพ

Figure 8 Guidelines for The Development of Herbal Health Tourism Learning Resources Based on Bio-Economy

References

- Balsiri, N. (2020). *The participatory management of cultural learning resources to enhance community identity base on creative economy and local wisdom* (Research report). Dhonburi Rajabhat University. <https://cms.dru.ac.th/jspui/handle/123456789/1828>
- Chirakitnimit, N., Chetianukornkul, T., & Sandthong, S. (2023). Honest livelihood: Knowledge of local medicinal plants and connection management for sustainable development in Doi Langka. *Journal of MCU Peace Studies*, 11(4), 1549–1561. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/265795>
- Global Wellness Institute. (2023). *Wellness economy statistics & facts*. <https://globalwellnessinstitute.org/press-room/statistics-and-facts>
- Jaima, W., Charoensup, R., Duangyod, T., & Leetrakul, P. (2020). *Development of herbal based health tourism in Chiang Rai province for tourist from Republic of the Union of Myanmar, People's Republic of China, Lao People's Democratic Republic, and Kingdom of Thailand (MCLT)* (Research report). Thailand Science Research and Innovation (TSRI). https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:182771

- Klindeephi, J. (1998). *Evaluation of the potential of tourism attractions for ecotourism. Case study: Sai Yok National Park, Dangakan Chanaburi*[Master's thesis, National Institute of Development Administration].
- Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. (2019). *BCG in action proposal: The new sustainable growth engine, economic model for sustainable development*.
<https://www.nxpo.or.th/th/bcg-economy>
- Ministry of Tourism and Sports. (2022). *Strategic plan for driving white tourism. Under the BCG economic model 2023–2027*. <https://www.mots.go.th>
- Ministry of Tourism and Sports. (2023). *Thailand's National Tourism Development Plan No. 3 (2023 – 2027)*. https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/secretary/download/article/article_20230327145011.pdf
- Nipo, D. T., Chan, J. K. L., & Saikim, F. H. (2021). Exploring the potential of herbal tourism in sabah: A case of DAI-C-RECREATION CENTRE, Kiulu. *BIMP-EAGA Journal for Sustainable Tourism Development*, 10(1), 1–10. DOI: 10.51200/bimpeagajtsd.v10i1.3387
- Sarobon, S. (2013). *Biological-based economy: A body of knowledge and community-based management in the upper northern of Thailand* (Research report). Maejo University.
- Srirathu, V. (2008). *Eco-tourism potential of Amphoe Khao Kho, Phetchabun Province*[Master's thesis, Srinakharinwirot University].
- Torabi Farsani, N., Zeinali, H., & Moaiednia, M. (2018). Food heritage and promoting herbal medicine-based niche tourism in Isfahan, Iran. *Journal of Heritage Tourism*, 13(1), 1–11. DOI: 10.1080/1743873X.2016.1263307
- Tourism Authority of Thailand. (2021). *9 New trends in the future of tourism*.
https://api.tourismthailand.org/upload/live/content_article_file/20603-15378.pdf
- Widarini, P. S. I., & Wijaya, M. (2022). Wellness and herbal tourism based on local wisdom as an alternative to 'New Normal' tourism. *Jurnal Komunikasi*, 14(2), 299–321. DOI: 10.24912/jk.v14i2.17568
- Yimsrual, S. (2018). Tourism facilities and landscape design guideline for natural hot spring tourist attraction. *Journal of Environmental Design*, 5(2), 101–129. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jed/article/view/203345>